

PARA HER ŞEYDİR, DİYEN
~~ADAM~~
MİMAR
PARA İÇİN HER ŞEYİ YAPAN
~~ADAMDIR~~
MİMARDIR!..

Kamunun Mimarlık Üretiminde Mesleki Etik Bağlamında Özgün Bir Hak Mücadelesi: Behçet Ünsal ve Gelibolu Halkevi Projesi

Oya Şenyurt, Özden Senem Erol

MAKALENİN ADI **Kamunun Mimarlık Üretiminde Mesleki Etik Bağlamında Özgün Bir Hak Mücadelesi: Behçet Ünsal ve Gelibolu Halkevi Projesi**
An Original Struggle for Rights as part of Professional Ethics in the Architectural Production of the Public: Behçet Ünsal and Gelibolu People's House
 MAKALENİN TÜRÜ **Araştırma Makalesi**
 MAKALENİN KODU **EgeMim, 2025-1 (125), 62-71**
 MAKALENİN YAZARLARI **Oya Şenyurt, Prof. Dr., Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü**
Özden Senem Erol, Dr. Öğr. Üyesi, Kocaeli Üniversitesi, Mimarlık Bölümü
 MAKALENİN GÖNDERİM TARİHİ **19.09.2024**
 MAKALENİN KABUL TARİHİ **30.10.2024**
 YAZAR İLETİŞİM BİLGİSİ **oia.senyurt@kocaeli.edu.tr; ozdensenem.erol@kocaeli.edu.tr**
 ORCID **0000-0002-4837-3960; 0000-0002-2478-0473**

Öz Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren bürokratik devlet yönetiminin etkin olduğu 1950'lere kadar uzanan süreç; kamu görevlisi kimliğinin karşısında profesyonel kimliğin belirginleşerek ikilemler barındırdığı bir dönemdir. Yapılan çalışmada tek partili dönemin CHP kurumunda yapılan mimarlık üretiminin irdelenmesiyle dönemin mesleki etik anlayışının ve bu koşullar içerisinde özgün sayılan bir hak arama mücadelesinin ortaya konması amaçlanmıştır. Çünkü Parti Mimarlık Ofisine ait dönemin mesleki etiğini anlamaya fırsat veren özellikler ve bu özellikleri görece ispat edebilecek belgeler bulunmaktadır. Çalışmada örnek mücadelenin özgünlüğünü öne çıkarmak niyetiyle; öncelikle devletin tek işveren olduğu dönemin etik anlayışı, ardından kamu mimarlığının bir türü olarak parti mimarlığı özellikleri anlatılmaktadır. Böylelikle son bölümde ele alınan Gelibolu Halkevi inşaa sürecinde mimar Behçet Ünsal'ın başından geçen etik ihlali vakası desteklenmeye çalışılmıştır.

ANAHTAR KELİMLER Mesleki Etik, Mimarlık Mesleği, Kamu Mimarlığı, Bürokrasi, Halkevleri.

Giriş
 Yakın dönemde uluslararası düzlemde yapılan meslek etiği tartışmalarında mimarlık pratiğini yorumlayan Weisman'a (1992) göre, toplumsal, ekonomik ve politik güçlerle şekillenen mimarlık, üretim ve kullanım süreçlerinde etiğin konusu olabilen ahlaki seçimlerle yüzleşmektedir. Bu seçimleri değerlendirebilmek ve edim gücünü sınırlandırabilmek için, diğer mesleklerde olduğu gibi mimarlıkta da meslek etiği alanını tanımlamanın zarureti ortadadır. Fakat bugün kişisel sorumluluklar çerçevesinde sınırlı bir tartışma sunan etik kavramının evrensel bir hassasiyette algılanmaması Larson (1977), Spector (2005) ve Marcuse (1976) tarafından eleştirilir. Eleştirilerine sebebiyet veren ortak kanı; meslek grupları tarafından oluşturulan mesleki etik belgelerinin yoğunlukla mesleki özellik taşımalarıdır. Benzer bir yönde mimarların kolektif sorumluluklarını göz ardı eden ve meslek sınırlarını sorgulamayı reddeden mimarlık etik belgelerinin asıl amacının mesleğin imajını iyileştirme ve piyasa payını koruma olduğu anlaşılmaktadır (Sadri, 2010). Bu probleme ışık tutmaya çalışırken "Profesyonelliğin Yükselişi" başlıklı kitabında Larson (1977), bir disiplinin meslek haline dönüşmesi sürecindeki dört adımın öneminden başlamaktadır. İlk adımda mesleki örgütlenme gibi araçların, ikinci adımda mesleki okulların, üçüncü adımda bu alanda belirlenen uygulama ilkelerinin devlet tarafından güvence altına alınmasının, dördüncü adımda kısıtlayıcı uygulamalara

yönelik kamu onayına yani kamunun mesleği meşru saymasına gerek olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla mimarlık disiplininin öncelikle Türkiye'de profesyonel bir meslek haline dönüşmesi aşamalarının ve mesleğin kamu-özel ekseninde icra edilmesinin kökenine bakmak, bugün etik kavramının ulusal düzlemde neye karşılık geldiğinin kavranması için aydınlatıcı olabilir.

Mimarlık mesleğinde profesyonelleşme konusunda Türkiye'de ilk akademik çalışmayı yapan Nalbantoğlu'nun (1989) doktora tezi 20. yüzyılın ortalarına kadar eğitimin, meslek örgütlerinin, mimarlık ortamının ve uygulama biçimlerinin tüm katmanlarını dönüşümleriyle birlikte ele alır. Öte yandan İmamoğlu (2010, 2016, 2018, 2022), yaptığı çalışmada dönemin mimarlık üretiminde büyük payı olan devlet dairelerindeki pratikleri konu ederek mesleğin özellikle uygulamalı bir disiplin olarak içinden geçtiği süreçleri tartışmaktadır. Tanyeli, 2007 yılında yazdığı "Mimarlığın Aktörleri, Türkiye 1900-2000" adlı kitabının bir bölümünde, benimsenen meslek ideolojisinin süreçlerine bakarak Türkiye'de mimar bireyin doğuşunu anlatır. Türkiye'nin Erken Cumhuriyet Dönemi profesyonelleşme sürecine ilişkin yapılan bu çalışmalar bir ulus inşa paradigması dâhilinde oluşan mesleki kimliklerin diğer toplumsal rol ve kimliklerle ilişkilerini görmeyi sağlamaktadır. Meslekteki evrimin tarihsel sürecini etik kavramı dâhilinde derinlikli olarak irdeleyen ilk çalışma ise, Tanyeli'nin 1996 yılında yazdığı "Türk Mimarının Etik Sorumluluğu: Bir Tarihsel

Değerlendirme Denemesi” başlıklı makalesidir. Çalışmada etik sosyal sorumluluk ışığında değerlendirilen mesleki kimlik kavramı ikincil öneme sahip olup, devlet dairelerinde çalışan mimarlar öncelikle kamu görevlisi olarak görülmektedir.

Yapılan çalışmada Cumhuriyet’in kuruluşundan bürokratik devlet yönetiminin etkin olduğu 1950’lere dek süren, kamu görevlisi kimliğinin karşısında profesyonel kimliğin belirginleşerek ikilemler barındırdığı bir dönem ele alınmaktadır. Çalışmada Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) kurumunda yapılan mimarlık üretiminin irdelenmesiyle bu dönemin mesleki etik anlayışının ve bu koşullar içerisinde özgün sayılan bir hak arama mücadelesinin ortaya konması amaçlanır. Çünkü tek partili dönemde parti kurumunda yapılan mimarlık üretiminde, dönemin bürokrat-memur mimar ve bağımsız mimar kimliğinin konumunu ve birbirleriyle iş yapma ilişkilerini; dolayısıyla dönemin meslek etiğini anlamaya fırsat veren özellikler ve bu özellikleri ispat edebilecek belgeler mevcuttur. Çalışmada “parti mimarlığı” kavramı; dönemin parti-devlet bütünlüğü görülen bir dönemde, mimarlık üretiminde en büyük paya sahip olan kamu mimarlığının bir çeşidini tanımlamaktadır. Diğer bir deyişle, “parti mimarlığı”, tek parti dönemindeki diğer kamu kurumları içinden CHP kurumunda yapılan mimarlık üretiminin niteliklerini öne çıkarmada tercih edilmektedir. Bir “kamu mimarlığı” türü olarak yazı boyunca mimari ürün çıktısı yerine, İmamoğlu’ndakine (2018) benzer biçimde, bağlamsal olarak parti mimarlığının üretim organizasyonu ve kurumsal biçimlenişi ele alınmaktadır. Bir “kamu hizmeti” olarak mevcut bürokratik yapı içinde doğrudan kamu eliyle örgütlenen bu üretim tipi, serbest piyasada üretilen mimarlığın pazarlanabilir bir hizmet olarak örgütlenmesinin aksi konumdur.

Çalışmanın ilk bölümü; mesleki profesyonelleşmenin ilk iki aşamasının -Larson’ın (1977) dört adımı referans alındığında- henüz gerçekleşmiş olduğu ve özerklik mücadelesinin devlet tarafından yasalarla güvence altına alınmasına gayret edildiği bir döneme denk gelen sürecin

tariflenmesiyle başlamaktadır. İkinci bölümde parti mimarlığının bünyesinde kurulan mimarlık ofisinin işleyişi ve parti mimarları ile diğer devlet dairelerinin teknik uzmanları ve bağımsız mimarların ilişkileri, çeşitli halkevi örnekleri üzerinden ortaya konmaktadır. Özellikle parti kurumunun bir mimarlık ofisi kurmasıyla birlikte bünyesine kattığı ve diğer kurumlara nazaran açık ettiği zengin mimar repertuarı ve arşivinin yine diğer kurumlara göre düzenli tutulması ve korunması sayesinde parti mimarlığı, dönemin mesleki etik anlayışını gözlemlemeye fırsat veren bir konumdur. Böylelikle kamu-piyasa mimarlığı etkileşiminde memur mimarların, bağımsız mimarların, yabancı mimarların, yönetici mimarların ve birçok kurumsallığın sıklıkla bir araya gelebilmesine imkân tanıyan üretim ortamı, mesleki tartışmalara önemli bir katkı sağlamaktadır. Çalışmanın üçüncü bölümünde ise, dönemin mesleki etik anlayışı dâhilinde yaşanan özgün bir örnek olarak Gelibolu Halkevi inşa sürecinde CHP Baş Mimarı (kamu mimarı) Seyfi Sonad ile kuruma bağımsız iş yapan Mimar Behçet Ünsal arasında geçen bir anlaşmazlık ele alınmaktadır. Anlaşmazlık vakasının yaşandığı 1940’ların sonlarında birtakım mesleki sınır ihlallerine karşı yükselen seslerin artmaya başladığı bir sürece girilmektedir. Böylelikle bürokratik geleneğin içinde mesleki sınırlarını belirlemeye ve mesleğin piyasasını korumaya çalışan bir mimarın hak arama mücadelesine tanık olunmaktadır. Aslında çalışmada ele alınan dönemin koşullarına bugünün farkındalığıyla bakıldığında, farklı etik ihlali konularına örnek olabilecek vaka bulmak ve onları tartışmak mümkündür. Fakat bu yazıda asıl vurgulanmak istenen, kamu mimarlığı otoritesinin sınır aşımı neticesinde bağımsız bir mimarın yaşadığı etik ihlaline karşı kazandığı hak arama mücadelesidir. Bu nedenle, yöntem olarak, hem incelenen dönem dâhilinde bu türden bir mücadeleye benzer bir vaka yokluğu nedeniyle hem de örnek mücadelenin özgünlüğünü öne çıkarmak niyetiyle, “parti mimarlığı” bölümünü açarken bürokrat-yönetici mimar kimliğinin yetki alanını ve kurumun bağımsız mimar-kamu mimarı

ilişkisini gösteren örnekler tercih edilmektedir. Ayrıca üçüncü bölümdeki vaka, genellemelerden kaçınılarak desteklenmeye çalışılmaktadır. Çünkü Halkevi inşa süreçlerinde yönetici mimarların projelerle ilgili verilen kararlarda son sözü söyleyebilmeleri hiyerarşik konumlarından ileri gelse de son bölümde detaylandırılan Sonad ve Ünsal arasındaki anlaşmazlık vakası, yönetici kimliği gücünün aşıldığında üslubun ve verilen kararların etik ihlallerine sebebiyet verebildiğini gösteren özgün bir örnektir. Araştırma büyük ölçüde Cumhurbaşkanlığı Cumhuriyet Arşivinde yer alan CHP Genel Sekreterliğine ait belgelere dayanmaktadır.

Mimarlık Mesleğinde Profesyonelleşme Süreci ve Dönemin Mesleki Etik Anlayışı

Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuyla toplumsal ve siyasi yapı önemli ölçüde değişirken devletin merkezi rolü ve bürokratik uygulamaların önemi değişmeden kalmıştır. Çünkü tüm dünyanın içinden geçtiği ekonomik ve siyasi koşullar gereği, devletin ilk yıllarda temel ekonomi politikasında benimsediği serbest liberal girişimler 1929’da dünyadaki ekonomik buhranla değişmeye başlamış ve bu tarihten sonra devletçi çerçevede yürüyen sanayi programları temel alınmıştır (Kuruç, 1998). Çünkü Türkiye’de bu krizin sebebi serbest piyasa sisteminin başarısızlığı olarak görülerek güdümlü ekonomiyle birlikte yeni iktisadi mekanizmalara ihtiyaç duyulmuştur (Keyder, 2015). Zafer Toprak’ın ifadesiyle sanayileşerek kalkınmak, ilerlemek ve tüm dünyaya ülkenin varlığını duyurmak bir yana; iki dünya savaşı arasında kalan tek parti hükümetinin asıl hedefi, kıt kaynaklar ve sınırlı sermaye birikimiyle kırsal dengeleri bozmaksızın kriz dönemini atlatmaktır (Toprak, 1988). 1929 Buhranı’ndan sonra, Boratav’a (2008) göre ekonomi politikalarını belirleyen iki yol korumacılık ve devletçiliktir. Boratav (1983), “devlet işletmeciliği ve devlet müdahalesi yoluyla kapitalist gelişme yolunun, kısacası devletçilik uygulamalarının, belirgin biçimde 1932’de başladığını” ifade eder. Böylelikle Cumhuriyet’in ekonomi politikası 1932’den itibaren

devlete önemli bir rol yüklemiş, Demokrat Parti'nin geldiği bir sonraki devre kadar devletin tek işveren haline geldiği otoriter bir dönem yaşanmıştır. Her ne kadar Batı'da da belirli dönemlerde ekonomik krizlerin ve hâkim milliyetçi ideolojinin etkisi görölse de mesleki profesyonelleşme sürecinin endüstrileşme ve serbest piyasa ekonomisiyle el ele biçimlendirildiği görülür (Deamer, 2014; Aureli, 2008, Macdonald, 1995; Tafuri, 1988; Benevolo, 1977; Larson, 1977). Mesleğin modern algı ve kimliğini biçimlendirmiş olan serbest piyasa mimarlığının etkin olduğu kapitalist ve sanayileşmiş Batı dünyası referans alındığında, yoğun bir kamu mimarlığı üretim süreci olan Türkiye'de prekapitalist bir dönem yaşanmaktadır. Tanyeli'ye (2007) göre, böyle bir dönemin içinden geçerken tek işveren olan devlet, bütün prekapitalist sistemlerde olduğu gibi yapı üretimini esas almıştır. Böylelikle, mimarlık alanında verilen kamu hizmetinde proje tasarımı, onun özerk bir bileşeni olmak yerine, yapı inşasının bir parçası olarak kabul edilmekte, kendi başına görmezden gelinebilmektedir.

19. yüzyılın sonları itibarıyla mimarlık devlet tarafından meslek koduna dönüştürülmeye başlanmış ve Cumhuriyet Dönemi'nde hız kazandırılmıştır. 1882'de Sanayi-i Nefise Mektebi'nin açılışıyla mimarlık eğitimi veren okullaşmanın başlamış olmasının yanında Cumhuriyet Dönemi'nde mesleğin dönüm noktası olan iki önemli adım atılır. 1927 yılında Türkiye'nin ilk mimarlık örgütü olan Türk Mimarlar Cemiyeti kurulur ve profesyonelleşme sürecinde mesleki örgütlenme ile ilgili önemli bir aşama kaydedilmiş olur. Böylelikle, mimarın mesleki rolünü ve toplumsal işlevini biçimlendiren mimarlık pratiğine ait söylemlerin açıkça belirtilmeye başladığı görülür. Meslekteki taleplerin dile getirilmesindeki diğer bir önemli adım, özerklik ve tanınma mücadelesinin söylemsel unsurlarını mimarlık camiasının bilgi akışına sokan mimarlık dergilerinin ortaya çıkmasıdır. 1931 yılında "Arkitekt" (1935'e kadar "Mimar") dergisinin yayına başlamasıyla beliren mücadelecilik süreci, 1941 yılında "Yapı" ve 1944 yılında "Mimarlık" dergilerinin yayına girmesiyle devam etmiş ve ivmelenmiştir. Meslek ortamında kendi

özgün yayın politikasıyla uzun soluklu bir dergi olan Arkitekt'in yanı sıra Yapı ve Mimarlık dergisi mimarlık örgütüyle ilişkili süreli yayınlardır (Şentek, 2018) (1). Tüm bu dergiler, meslek dâhilinde verilmek istenen mesajların devlete ve kamuoyuna iletilmesinde olduğu kadar, kendi içinde de dolaşıma sokulmasında önemli araçlar olmuştur. Devletin yapı çevre üretimindeki hâkimiyetine karşılık, dönemin mimari söylemi ve meslek pratikleri üzerine tartışmaları, Türk Mimarlar Cemiyeti ile mimarlık dergilerinde faaliyet gösteren ve özel sektörde çalışan küçük bir mimarlar topluluğu tarafından yürütülmüştür (2).

1940'lı yılların ortalarına gelindiğinde mimarların özerklik mücadelesinde ve muhalefet üretme aşamalarında yeni bir döneme yaklaşıldığı anlaşılar. Bu yönde hızlanan gelişmeler öncelikle ülkenin değişmekte olan siyasi bağlamı içinde değerlendirilmelidir. Mimarlık tarihinde Erken Cumhuriyet Dönemi diye tabir edilen yıllar, Türkiye'nin siyasi tarihinde tek partili yıllara karşılık gelir. Cumhuriyet Türkiye'sinin tek partisi olan CHP'nin devlet ile bütünleştiğini ve meclise-hükümete ve devlete hâkim konumda olduğunu söylemek mümkündür. 1946 yılında çok partili döneme geçişle birlikte devletçi programlardan uzaklaşmaya başlanmış, Demokrat Parti'nin 1950'de yönetime gelmesiyle birlikte liberal bir yaklaşım hızla yerleşmiş ve özel girişimcilik önem kazanmaya başlamıştır. Demokrat Parti rejimi altında liberal ekonomiyi destekleyen fikirler ve dolayısıyla kamu hizmetine karşı serbest meslek uygulaması siyasi güç kazanmış ve bürokratik elit ağırlık kaybetmiştir (Koçak, 2010). Mimarlık örgütü aslında kurulduğu yıldan itibaren Bayındırlık Bakanlığına çeşitli dilekçeler gönderip raporlar hazırlayarak özerklik mücadelesine devam etmiştir. Bakanlık ise ancak 1944 yılı itibarıyla, mimar, mühendis ve inşaatçıya, üstlenebilecekleri inşaat türünü belirten ruhsatlar vermeye karar vermiş, fakat bu kararı da hayata geçirilememiştir. 1940'larda yabancı mühendis ve mimarların çalıştırılmasına karşı tepkilerde artış gözlenmiş ve 1949 yılında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi projelerinin Amerikalı mühendis ve mimarlara yaptırılmak istenmesine karşı Ankara'da yapılan

yürüyüş meslek için verilen hak mücadelesinde bir mihenk taşı olmuştur (Güvenç, 2006).

Batı Avrupa ve Amerika'daki gelişmelere benzer, fakat daha geç bir tarihte olgunlaştırılan mesleki profesyonelleşmedeki gelişmelerin Türkiye'deki mesleki etik anlayışına olan etkisine bakıldığında ise; Geç Osmanlı'dan itibaren toplum mühendisliği misyonuyla kolektif bir sorumluluk yüklenen mimarın bireysel olarak doğuşuna gayret gösterilen adımlar Cumhuriyet'le birlikte hız ve ciddiyet kazanmıştır. Bu noktada toplum mühendisliğinin sadece Cumhuriyet Türkiye'sine özgü olmadığını hatırlatmakta yarar vardır. Modernleşmenin başat ülkelerinde sanayileşmeyle birlikte hâkim olan pozitivist düşünce; bu ülkelerde kolektif, rasyonel ve homojen yapılanmaları tavandan tabana doğru bir sistemle yaşama geçirmeyi hedefler. Toplum mühendisliği yapmakla hedeflerini gerçekleştiren devlet erkinin yanında, farklı toplumsal gruplar sanayi kapitalizminin yarattığı büyük eşitsizliklere karşı özgürlükçü yeni fikir ve kazanımlar geliştirir. Bu Batılı gidişatı örnek alan yeni ulus devletinde ise, Cumhuriyet'in yöneticileri toplum mühendisliği yapmakla yükümlüken, bir yandan da toplumun büyük bir kesimine yeni ve görece eşit olanaklar sunmaya yönelik, bağımsız ve kalkınmacı adımlar atılmaktadır. Örneğin, 19. yüzyıldan itibaren Avrupa'nın belirli kentlerinde meslek pratiğindeki standartları, normları ve etik kodları belirleyen uluslararası düzeyde mimar birlikleri ve onların düzenlediği kongreler bulunmaktadır. Türkiye'den mimarlar ise ilk kez 1930 yılında Budapeşte'de düzenlenen "Uluslararası Daimi Mimarlar Komitesi"ne (*Comité Permanent International des Architectes*) katılım sağlamıştır (Galip, 1931a). Bu birliğin temelleri 1897 yılında Paris'te "Merkezi Mimarlar Derneği"nin (*Société Centrale des Architectes*) girişimi ile kurulan "Uluslararası Mimarlar Komitesi"ne (*Comité International des Architectes*) dayanmaktadır (Erim, 1998, s.37). Erken Cumhuriyet'in mimarları bu kongrelere katılarak mimarlık mesleğinin uluslararası düzlemde tartışılan mesleki sınırlar ve sorumluluklarına hâkim

olmaya başlamıştır. Aynı zamanda kongreden sonra konuşulan mevzuların içeriklerini mimarlık dergileri aracılığıyla ulusal mimarlık camiasının bilgi ağına sokmaktadır (Galip, 1931a; Arif, 1935; "Roma XIII'üncü...", 1935). İki savaş arasına denk gelen bu yıllarda genel olarak yeni yapılaşmalar ve meslek sorunları konuşulmaktadır.

Diğer taraftan kendilerini "toplum mühendisliği" yapmakla yükümlü sayan Erken Cumhuriyet Dönemi'nin bürokratik seçkinleri meslek eylemlerini bu ideolojik ülkünün doğrultusunda yönlendirmektedir (Tanyeli, 2007). Buradan hareketle kamuda görev alan mimarların kamu hizmeti kavramıyla temellendirdiği etik savunusunda eylemine meşruiyet kazandırması mümkün olabilmektedir. Diğer bir deyişle, işveren konumundaki devlet, serbest mimardan ihtiyaç ve beklentilerini talep etme hakkını etik ihlallerin bir tür perdesi olarak kullanabilmektedir. Kaldı ki çağdaş mimarlık pratiklerindeki etik ikilemleri irdeleyen Spector'ın (2005) tabiriyle "kamu hizmeti cılası" altında yönlendirilen mesleki davranış kuralları -Türkiye'ye ve bu dönemine ait bir durum olmayıp- yakın dönemde dahi mesleki pratikler içinde yer almaktadır. Böyle bir ideolojik angajman doğrultusunda ilerlerken ortaya çıkan ilk birey-mimar Tanyeli'ye (2007) göre mimar Vedat Tek'tir. Çünkü Tek, ilk kez bütün bireysel iddialarıyla kendi kimliğini dışa vurarak ve bunun için mücadele ederek en üst yönetim mercilerine itiraz etmekten çekinmeyerek eylemde bulunabilmiştir. Fakat bu vaka Cumhuriyet'in ilk yıllarında karşılaşılan istisna bir örnek olarak karşımıza çıkar. Çünkü Tanyeli'nin (2007) de söylediği gibi Tanzimat'tan başlayarak Türkiye'de bürokrasi ile entelijansiyanın sıkı organik bağ tesis edişi nedeniyle bürokrat entelijansiyanın bireysel karşı çıkış ve muhalefet üretmesi için kısıtlı bir hareket alanı vardır. Böylelikle mesleki ideallerin dönemin siyasi ideolojileriyle paralellik gösterdiği ya da en azından hiçbir zaman çelişmediği mimarlık tarihi yazımında üzerinde mutabık kalınan bir fikirdir (Nalbantoğlu, 1989; Batuman, 2006; Tanyeli, 1996; Bozdoğan, 2002; İmamoğlu, 2010). Çünkü Türk

ulusçuluğu özelinde mimarlık alanını ele geçirmek ekonomik bir anlam taşır ve vatanın kurtuluşuna katkıda bulunmaktadır. Dönemin meslek kuruluşları ile devlet arasındaki böyle bir ideolojik yakınlık, Nalbantoğlu (1989) için sosyopolitik bağlam açısından şaşırtıcı değildir. Çünkü Türk mimarlar -diğer meslek gruplarıyla birlikte- hem Batılılaşmış aydınlar olarak sosyal kimlikleri hem de ekonomik statüleri açısından varlıklarını devlete borçludur.

1940'ların sonuna gelindiğinde serbest iş yapan mimarlarda mevcut bürokrasiye karşı mesleki haklarını aramak için farkındalığın gelişmesinde etkili olduğu düşünülen girişimlerden biri Uluslararası Mimarlar Birliği'nin (*Union Internationale des Architectes*) kurulmasıdır. Mimarlık meslek pratiği ile ilgili etik ve davranış kuralları hakkında ilk uluslararası yayın olan "Etik ve Davranış"ı 1999 yılında yapan bu birlik, 1948 yılında Uluslararası Mimarlar Topluluğu'nun (*Réunions Internationales d'Architectes*) girişimi ile kurulmuştur (Erim, 1998). İlk kurulduğu dönemde mesleğin etik kodları ile ilgili yazılı bir format olmasa da Türkiye'den katılım sağlanan bu birliğin kongrelerinde meslek alanında ele alınması gereken sorumluluklar konuşulmakta ve geliştirilmektedir. Bu tür gelişmelerin sonucunda mimarlığın profesyonelleşmesinde mesleki etik anlayışın da dönüşümüyle birlikte yeni bir düzeye ulaşılmasını sağlayan tarih 1954 yılında Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin (TMMOB) kurulmasıdır. Bu tarihten sonra profesyonelleşme süreci belirli bir başarı düzeyine ulaşmış ve mesleki roller, haklar ve sorumluluklar daha iyi tanımlanmıştır. Kabul edilen 6235 sayılı bu kanunda etik konusuyla ilintili olarak "meslek disiplini ve ahlakını korumak" ifadesi kullanılarak mesleğin kuruluş amacında odanın bu konuyla ilgili sorumluluğunun bulunduğu bahsedilmektedir (TMMOB, t.y.). Ayrıca bu kanunla birlikte mimarların mesleklerini icra etmedeki özerklik mücadelesinde TMMOB'un kendisinden ruhsat alma zorunluluğu getirilmesiyle önemli bir aşama kaydedilmiştir. TMMOB yasasını destekler nitelikte, mimarların mimari eserlerindeki telif, hak ve sorumluluklarını gözetken bir

diğer kanun, 1951 yılında kabul edilen 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu ya da kısaca FSEK'tir. Kanun içerisinde bahsi geçtiği gibi, eser kabul edilen herhangi çalışmadan yapılan usulsüz alıntılar, fikrî mülkiyet haklarının ihlâline neden olurken yapılan bu eylem etik ihlali olarak sayılmaktadır. Bu tür hukuki ve kurumsal gelişmelere paralel olarak değişen siyasi ve ekonomik düzenin etkisiyle Cumhuriyet mimarlığında mimarlar ancak 1960'lara doğru siyasi iktidarın ideolojisinden uzaklaşabilmiş ve karşı bir ideoloji için mesleki sorumluluklarını ortaya koymaya başlamıştır (Batur, 2005). Sonuç olarak, bu sürece kadar mimarlar, istikrarlı bir pazar ve mesleki özerklik mücadelesinin söylemsel biçimleri ile kamu hizmetindeki üretimin operasyonel pratikleri arasında gidip gelen, hareketli ve heterojen mesleki deneyimler yaşamıştır (İmamoğlu, 2010). Diğer bir deyişle, başta Bayındırlık Bakanlığı olmak üzere çeşitli devlet daireleri ve kurumlarınca üstlenilen mimarlık üretiminin içinde olmanın yanında mimarlar, serbest mimarlık tarafında mimarlık örgütleri ve yayınları aracılığıyla bu üretimi sorgulamış, mesleki disiplin ve haklar için mücadele etmiştir. Bu süreçlerin sonunda mimarın rolünün ve mesleğin kurumsal ilişkilerinin yasalar aracılığıyla belirli bir düzene ulaştığı ve yapılandığı yeni bir döneme başlanmaktadır.

Parti-Devlet Bütünlüğünde Parti Mimarlığı³

Devletin işveren olmasının yanında işi yapan olduğu Erken Cumhuriyet yıllarında Bayındırlık Bakanlığı ülkenin kamu eliyle yaptırılan yapılarının önemli bir kısmının üretim sürecini, mimari projelerin üretimini ve örgütlenmesi sorumluluğunu üstlenen bir kurumdur. Bakanlığın bünyesinde 1935 yılında açılan Yapı İşleri Reisliğinde tüm kamu projeleri ve şantiyeleri kontrol edilip onaylanmakta; ayrıca kimi devlet kurumları (Eğitim, Sağlık, Tarım ve Gümrük ve Ticaret Bakanlığı) ile parti kurumu ve bazı belediyeler kendi yapı birimlerini oluşturarak ihtiyaç duydukları yapı stokunu kendileri üretmektedir (Erol, 2019). İmamoğlu'nun (2016) dönemin mimarlık kültürünün iki temel parçası olan kamu mimarlığı ve serbest

ÖZEL İHTİSASİ HESAP KİTAPÇIĞI CUMHURİYET ANKARA		No. Mevcut Planlar	
Bina sahibi	E. U. P.	1	Variyet planı Mikyas
Kira	Yok.	2	Zemin kat " "
Binanın cinsî (kâğır, yarım kâğır, ahşap)	Kâğır	3	Bodrum " " "
Binanın kıymeti	15000 liras	4	1 inci " " "
Yapılma tarihi	1937	5	2 inci " " "
Tadil olduğu tarih ve bedeli	-	6	Makta " " "
Kalorifer tesisi	-	7	Cebheler " "
Elektrik	Vardır.	8	
Sahil	-	9	
Sahne	Vardır.	10	
Bahçe durumu	Yeter darıdır.	11	
Arsa ölçüsü m.²	-	12	
		13	
		14	
		15	
		16	
		17	
		18	
		19	
		20	
		21	

Binanın bulunduğu şehir veya köy: Gebze (Savakale)

Enas Cephe

Proje sahibi: Mühendis H. A. K. Y. Mimar
Şifahi Şifahi

İnşa bedeli: 15000

İkmal tarihi: 1939

Ne gibi tahsisatla yapıldı: Genel Sekreterlikten
Musavir idaresinden
Wakitten

SOLDA Gelibolu Halkevi binası kimlik belgesi
(BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1) (Görsel 1).

mimarlık ortamının farklarını Bayındırlık Bakanlığına ait Bayındırlık İşleri Dergisi ve Arkitekt dergisi üzerinden karşılaştırdığı makalesinde detaylı olarak irdelediği gibi; Bayındırlık Bakanlığı yönetimindeki işlerde mesleğe ve disipline özgü tanım ve kimliklerin görmezden gelindiği, binayı tasarlayan mimarların anonimleştirildiği ve binaların kurumsal bir üretim olarak anıldığı anlaşılr. Dikkati çeken diğer bir durum ise, serbest mimarlığın aksine üretimin niceliğine vurgu yapılarak üretime atfedilen niteliksel değer kamu yararı kavramı üzerinden temellendirilmektedir.

Diğer taraftan, kendi mimarlık ofislerini kurabilmiş olan kurumlar, Bayındırlık Bakanlığının işleyişinden bağımsızlaşarak proje üretim biçimlerini ortaya koymada özgünleşebilmektedir. Örneğin, dönemin okul projelerini üretmek için kendi mimarlık ofisini kuran Eğitim Bakanlığının çalıştığı mimarlara ve ürettikleri tip projelere ulaşmak mümkün olabilmıştır (Lihotzky, 1939; Alpagut, 2010). Diğer devlet kurumlarına ait ofislerin mimar ve mimari proje bilgilerine çeşitli birincil kaynaklarla ulaşmak elbette mümkün olabilir. Fakat çalışma kapsamında ele alınan “parti mimarlığı”nın kamu mimarlığı türü olarak bir yol ayrımına girmesinde yapı stokuna ait inşa sürecindeki mesleki diyaloglara arşivindeki belgeler yoluyla

erişebilmenin payı büyüktür. Çünkü burada devlet kurumlarından çıkan mimari ürünleri değil, mimarlık üretim sürecini tespit etmek, dönemin mesleki tartışmalarına katkı sunmak açısından değerli bulunmaktadır. Bu noktada ulusal mimarlık tarihi yazımında belge yoksunluğu gerçeğine karşılık hem arşive girmenin önemini göstermede ve teşvik edilmesinde hem de konuyla ilgili yeni bir söz söyleyebilmeye alan açmada CHP kurumunun arşivinin hakkını vermek gerekir.

1940 yılında kurulan Parti'nin Müşavir Mimarlık Bürosu/Ofisi, projelerin niteliğinde ve mesleğin kurum bünyesinde icra edilmesinde önemli bir kırılma noktasıdır. Öncelikle Parti mimarları arasında bir organizasyon şeması oluşturulabilmiş, bina üretim süreçleri belirli bir düzene sokulabilmiştir. Böylelikle hem çeşitli Halkevi örnekleri ile kurumun organizasyonu ve işleyişi ortaya konabilmekte hem de yapılan yazışmalar aracılığıyla meslek insanları arasındaki ilişkileri takip edebilmek mümkün olabilmektedir.

Parti Genel Sekreterliği, kendi parti binalarını yapmakla yükümlü olmakla birlikte, yoğunlukla edindiği iş yükü Halkevi binalarını üretmektir. Kurum kendi mimarlık bürosunu kurmadan önce projelendirme işini dışarıdan hizmet alımı ile gerçekleştirmektedir. Binaların tasarımı için yarışmalar

açılabilirlikte, Birlik mimarı şubesine başvurabilmekte veya parti devlet bütünlüğü neticesinde Parti'nin il başkanı olan ilin valisi tarafından bir mimara doğrudan iş verilebilmektedir (Gurallar Yeşilkaya, 1997). Bunun yanında bazı Halkevi projeleri Bayındırlık Bakanlığı Yapı İşleri Umum Müdürlüğüne hazırlatılmaktadır (Durukan, 2006). Ya da dışarıdan hizmet alımı yapılan projeler Bayındırlık Bakanlığı tarafından kontrol edilmektedir. Bu süreçte Bakanlıktan resmi yazı yoluyla gelen teknik eleştiriler, saptamaları yapan kişilerin mesleki uzmanlıkları belirtilmeden bakanın imzası ve Bakanlık adıyla sunulmaktadır. Ardından projenin; bakan, milletvekili ve CHP Genel Sekreteri/Dâhiliye Vekili gibi kurumun en üst mercideki genellikle asker kökenli olan idari yöneticileri tarafından incelendiği ve onaylandığı görülmektedir (4). Böylece modern anlamda profesyonelleşmenin öncelediği mimarlık mesleğinin varlığı Bakanlık elinden çıkan işlerde eksiktir.

1940 yılında Ofis'in kurulmasından sonra; Parti'nin müşavir mimar olarak atadığı Sabri Oran tarafından ilk olarak Halkevi binaları için "inşa mahal ve planları programı" hazırlanmıştır (Oran, 1940; Duru, 1940; Duru, 1941a; Duru, 1941b). Binaların inşa programında şehir ve ilçe merkezleri için farklı kararlar alınmıştır. Şehir merkezlerinde

tip proje kabul edilmemekte, yerine özgü tasarımlar geliştirilmekte ve bu iş dönemin kabul gören mimarlarıyla doğrudan ya da yarışmalar yoluyla hallolmaktadır (“Haberler”, 1943; Aşkan ve Çeçen, 1944; BCA, 490-1-0-0/1772-1191-1; BCA, 490.01.1749.1101.1; BCA, 490-1-0-0/1684-853-1). İlçeler için tip planları ilçenin nüfus yoğunluğu, kültür durumu, iktisadi ve coğrafi önemine göre belirlenmektedir. İlçeler için kimi zaman Genel Sekreterlik tarafından yerine uygun avan projesi hazırlanabilmektedir (5).

CHP Genel Sekreterliğinin mimarlık bürosuna atanan baş mimar, müşavir mimar ve bu kişilerin sorumluluğunda olan mimarlar bir yandan tip veya avan projeler hazırlarken, diğer yandan projelerin inşasını yerinde kontrol eder. Hiyerarşik olarak en üst konumda olan CHP Baş Mimarı Seyfi Sonad, Müşavir Mimarı Sabri Oran Parti Ofisi’nin diğer mimarlarını kontrolör veya proje tasarım işlerinde görevlendirmekte ve binalarla ilgili kritik durumlarda son sözü söylemektedir (6). İlişki kurulan diğer bir mimar grubu ise projenin tasarımında dışarıdan hizmet alımıyla görevlendirilen bağımsız mimarlardır. Bu kişilerden proje tasarımlarına yapılan eleştiriler doğrultusunda düzeltmeleri gerçekleştirmeleri, projelerini yerinde kontrol etmeleri ve bu süreçlerde Ofis mimarlarıyla sürekli iletişim kurmaları beklenir (7).

İnşa süreci ile ilgili bir diğer önemli grup CHP Vilayet İl ve İlçe Başkanlıkları olup ilçedeki arsa tahsisleri ve projelerin gidişatı ile ilgili Genel Sekreterliğe bilgi vermektedir (8). Bu süreçte rol alan diğer bir grup ise belediye ekibidir. Binaların arsa ihtiyacını gideren bu kurum yapılan tasarımlarla ilgili mimarından açıklama bekleyen taraf olmaktadır (9). Ofis’te iş yapan veya işle ilgili yorum yapan mimarlar anonim değildir, hatta diğer kurumlardan gelen eleştirilere karşı proje tasarımını mimarların yaptığı ve kontrol ettiği vurgulanarak işin uzmanına bırakılması gerektiği savunulmaktadır (10). Sonuç olarak, Müşavir Mimarlık Bürosu ile birlikte mesleğin bir adım daha profesyonelleşmeye yaklaşarak mimar kimliğinin bir miktar öne çıkarıldığını söylemek mümkündür.

Parti Mimarlık Ofisi’nin kendi mimarları arasında yaşanan karmaşık

durumlar, mesleki bireysel sorumluluk veya sorumsuzluklar hakkında önemli ipuçları vermektedir. Ofisin mesleki etik ve proje yönetimi konusunda henüz yeterli bir seviyeye gelmediği anlaşılmaktadır. Mimar ve görevlendirildiği proje işi arasında bir netlik olmadığı, çok sesli ve karışık bir süreç yaşandığı tespit edilmiştir. Mimarlar binanın maliyeti, program yeterliliği, niceliği, yer seçimi hakkında birbirlerinin proje tasarımları adına kararlar alabilmekte ve en sonunda işler karıştığında baş mimarın nihai sözüyle projenin seyri devam etmektedir (11). Dolayısıyla kurum içindeki memur mimarlar arasında bir çatışma, muhalif bir tavır sergileyen ve hak arayan kişiler tespit edilmemekle birlikte yaşanmış olabilecek çatışma durumlarının nihai sürece yansıtılmadığı gözlenmektedir.

Diğer taraftan, bina üretimiyle ilişkili her kurumun içinde görev alan çeşitli mimarların veya işin içine dâhil edilen diğer teknik uzmanların olduğu unutulmamalıdır. Dolayısıyla bu tartışmada hatırlanması gereken durum, yapılı çevrenin üretiminde bir tek mimar kimliğinin olmadığı ve mimarların da ilişkili aktörlerden sadece birisi olduklarıdır. Devlet kurumları tek parti dönemine münhasır bir özellikle belirli bir uyum içinde tek bir yapı olarak düşünülebilir. Fakat örneklerde de görüldüğü gibi mimar, idareci ve ilgili teknik uzmanlar kurumsal kimlikleri dâhilinde üretim aşamalarında belirli eleştirel söylemler ve yaptırımlar geliştirebilmektedir (12). En nihayetinde bina üretimi ile ilgili nihai kararlarda serbest mimarlık tarafından mevcut eleştiriye karşıt bir cevaba rastlanmamakta, iki taraf arasında bir uyumsuzluk, çatışma gözlenmemekte, işveren olarak memur mimar tarafının nihai kararı verdiği göze çarpmaktadır. Dışarıdan hizmet alımı yapılan tasarımcı mimarların eğitimci, yabancı mimar gibi öncül mesleki kimliklerine sahip olmalarına rağmen parti mimarı kimliğinin yaptırımı olan tarafı vardır. Parti’de çalışan ve özellikle yönetici olan mimarların kontrolünde devam eden bu süreçte projelerle ilgili talepler veya eleştiriler doğrultusunda serbest mimarlık tarafından hizmet alımı yapılmaktadır. Böyle bir ortamda Behçet Ünsal ve Seyfi Sonad arasında yaşanan anlaşmazlık özgün bir vakaya

dönüşmekte ve incelenen dönem aralığında benzerine rastlamak mümkün olmamaktadır.

Gelibolu Halkevi Tasarım Sürecinde Yaşanan Etik İhlali ve Behçet Ünsal’ın Mesleki Hak Mücadelesi¹³

Mimarı Mazhar Altan, mühendisi Hıfzı Bey olan ve yapımı 1939 yılında tamamlanan Gelibolu Halkevi (Görsel 1), 1944 tarihinde gece çıkan bir yangında yanmıştır. Öncelikle İstanbul Üniversitesi Y. Mimarı Fahrettin Ergin’e verilen tadilat projesi işi Parti Bürosu tarafından birçok yönden hatalı bulunduğu için mesleğinde tanınmış ve yetkin bir mimara işin tekrar verilmesi uygun görülerek Y. Mimar Behçet Ünsal ile anlaşılmıştır. İki taraf arasındaki sözleşme; projelendirme ve kontrol işi kapsamında mimar ücretleri tarifelerine uyularak yapılmıştır. Fakat devam eden iş sürecinde Mimar Behçet Ünsal ile CHP Baş Mimarı Seyfi Sonad arasında bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştır. Gelibolu Halkevi projesi ve detaylarını çizdikten sonra ödemesini alamayan Behçet Ünsal, bunun için uzun bir süre mücadele etmiştir.

Güzel Sanatlar Akademisi mezunu olan Behçet Ünsal (Görsel 2), 1950’lere kadar mimari pratiklerine devam eden aynı zamanda Yıldız Teknik Okulu’nda (bugünkü Yıldız Teknik Üniversitesi), ardından mezun olduğu Akademi’de mimarlık tarihi hocası olan bir mimardır. Bağımsız mimar olarak projecilik yaptığı dönemlerde çeşitli devlet dairelerine proje işi de yapan Ünsal, çalıştığı kurumlar dolayısıyla mevcut bürokrasiye yabancı değildir. Hatta bu duruma olan aşinalığını Tanyeli (2007), kitabında yer alan bir anısında vurgulamaktadır. Aktif projecilik döneminde mimarlık yarışmalarına girerek dereceler kazanan Ünsal’ın, Şevki Balmumcu ile birlikte teknik proje alanında birinci geldiği Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu Sarayı yarışmasında Abidin Mortaş da artistik proje kategorisinde birinciliği elde etmiştir. Yarışmayı açan kurum, binanın uygulanması için iki projeyi birleştirmelerini istemiş; fakat Behçet Ünsal ekibi bu konuyla ilgili kurumla anlaşmazlık yaşamıştır. Ünsal, kendi ifadeleriyle anlattığı kısımda bürokratik düzenin ironisine, “bürokrat kafası işte”

ifadesiyle dikkat çeker (Tanyeli, 2007). Yaptığı nitelemeye bu düzene alışık olduğunu belli etmiş; ancak bu durumu da kabullenmediği anlaşılmıştır.

Devlet Güzel Sanatlar Akademisi 1934 yılı mezunlarından olan Seyfi Sonad (Görsel 2) ise, Akademi'den mezun olduktan sonra İstanbul Belediyesi Mimarlık Şubesinde uzun süre çalışmış, ardından 1940'ta CHP Genel Sekreterliğinde kurulan Halk Evleri İnşaat Bürosu Şefliğine getirilmiştir. Bu büroda sekiz yıl yöneticilik yapan Sonad, 1950 yılında İsviçre'ye yerleşerek önce özel mimarlık bürolarında, daha sonra Migros Şirketi inşaat bölümünde yirmi yılı aşkın bir süre çalışmış ve oradan emekli olmuştur ("Odadan", 1983). Bunun yanında CHP Baş Mimarının kariyer bilgilerine kurumun arşivinin iyi saklanması ve Parti'nin evraklarında mimarların açık edilmesi sayesinde ulaşılabilir (14).

Parti'nin dışarıdan hizmet alımıyla proje işine başlattığı Behçet Ünsal ilk olarak Gelibolu'ya giderek tetkiklerde bulunmuş, binadaki mevcut kısımlara uymayan projeyi yeniden düzenlemiş, ardından onay için genel merkeze göndermiştir (Görsel 3, 4, 5). Seyfi

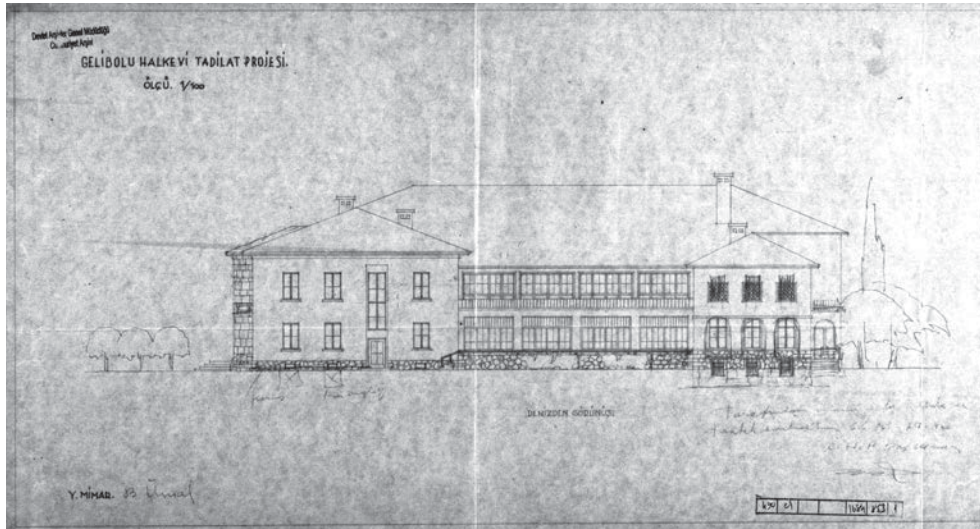
Sonad ise, yapılan anlaşma gereğince projede hazırlanması gereken, fakat zamanında tamamlanmayan birçok eksik kısım olduğunu belirtmiştir. Behçet Ünsal'ın işini zamanında yapmadığı gibi, üç-dört ay sonra gönderdiği bazı planların teknik ve tasarım açısından eksik olduğunu söyleyen Sonad, bu durumun Ünsal'a çok kez iletilildiğini vurgulamıştır. Buna rağmen Behçet Ünsal'ın proje işine gerekli ilgi ve mesaiyi gösteremediğini tespit etmiştir. Behçet Ünsal için "arkadaş" ifadesini kullanarak, "bu arkadaşın mesaisinde ve yaptığını iddia ettiği planlardan ne derece yararlanıldığını" sorulmasının kendisine verilecek hüküm için gerekli olduğunu belirtmiştir (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1). Behçet Ünsal'a ücret verilmesi yerine "ceza" verilmesinin daha uygun olduğunu belirten Sonad, gerekçesini şu şekilde ifade etmiştir: "Çalışmayan, gerçekleri tahrif eden haylaz ve kötü niyet ve zihniyete sahip bir kişiye de böyle bir yardımda bulunulması doğru olmayacak çünkü bu vaziyeti daima tekrar edecektir. Hâlbuki kendisine ceza olarak bir şey verildiği takdirde bir dahaki işinde ya daha itinalı çalışacak veya yapamayacağı işe girmeyecektir" (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1).

Seyfi Sonad ile Behçet Ünsal arasında yaşanan bu vakada Ünsal ücretini alana kadar mücadelesini sonuna kadar sürdürmüştür. İş sözleşmesine bağlı olarak tamamlanmış olan bir uygulamada harcanan mesai için kişinin hakkının verilmesi gerektiğini belirten Behçet Ünsal hakkını şu şekilde talep etmiştir:

"Sanatı ve sanatçıları korumuş yüce katınızın ve şahsınızın inancım sebebiyle bir seneden beri bekleyen bu naçiz sanatçının daha fazla mağduriyetine meydan verilmemesi ancak yüksek karar ve buyruklarınıza kalmıştır. Benim gibi bir "halk" çocuğunun derdini dökecek siz büyüklerimden başka kimsesi olmadığı için affınıza ve müsamahanıza güvenerek rahatsızlık verdim. Hürmetle ellerinizden öper bağlılıklarımı arz ederim." (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1)

Nihayetinde bir tür sürüncemeye giren ve çözilemeyen anlaşmazlığın sebepleri parti mimarlarından Cavit Tamkan'ın raporu aracılığı ile ortaya çıkarılmış, Behçet Ünsal'ın görevini yaptığı ve 4000 lira alacağını olduğu kesinleşmiştir. Bitaraf kalabilmek ve bir yanlışlığa meydan vermemek için projeler ayrı ayrı iki mimara daha kontrol ettirilmiş ve onlar da aynı sonuca varmışlardır.

Tamkan'ın raporuna göre; Baş Mimar Seyfi Sonad, Behçet Ünsal'ın projesinin ufak bir iki noktasını değiştirerek yeniden çizmiş ve yazılarında projeyi kendisi yapmış gibi göstermiştir. Behçet Ünsal'ın para isteğine karşı da Sonad, projelerinin kendisi tarafından düzeltilmiş halde yine de "işe yaramaz" olduğunu ifade etmiş ve kendisine hiçbir ücret verilmeyeceğine karar vermiştir. Tamkan'ın bilirkişi olarak incelemeleri sonucu yazdığı raporun devamında; Behçet Ünsal'dan talep edilenlerin zamanında ve istenildiği gibi teslim edildiği kaydedilmiştir. Tamkan'a göre yapılan proje işi Baş Mimar Seyfi Sonad'ın tamamen keyfi düzeltmelerinden ve inşaata

SOL ÜSTTE Y. Mimar Behçet Ünsal (solda) (EPERBİS, t.y.) ve CHP Baş Mimarı Seyfi Sonad (sağda) (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1) (Görsel 2).

SOLDA Çizim paftasının sol alt köşesinde projenin Y. Mimar Behçet Ünsal'a ait olduğunu gösteren imza, sağ alt köşesinde ise CHP baş mimarı Seyfi Sonad'ın tadilat projesini tetkik ve tasdik ettiğini belirttiği notu ve imzası yer almaktadır (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1) (Görsel 3).

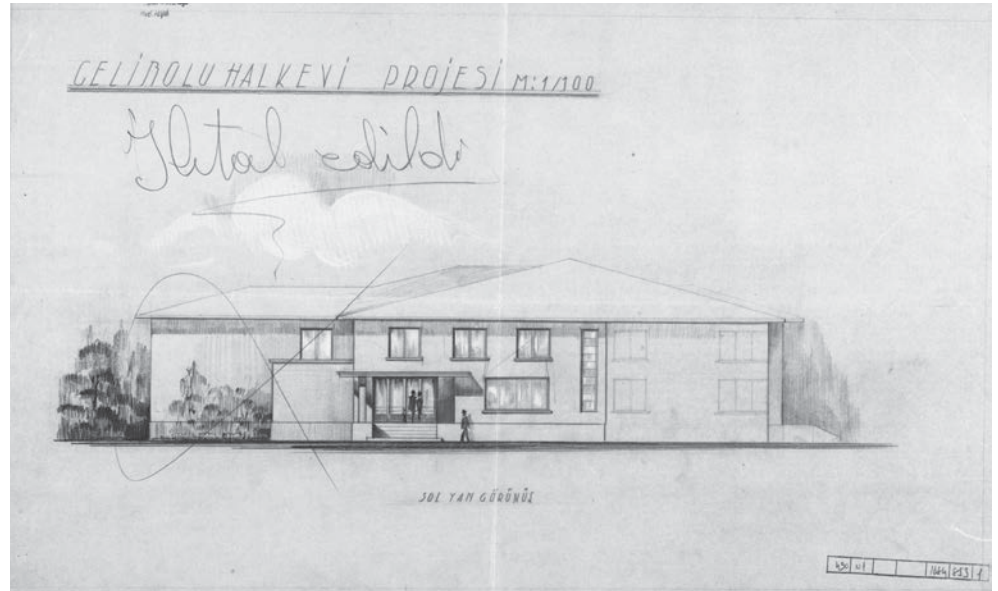
SAĞ ÜSTTE Baş mimar Seyfi Sonad'ın Behçet Ünsal'ın tadilat projesi üzerinde iptal ettiği kısımlar (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1) (Görsel 4).

SAĞ ALTTA Behçet Ünsal tarafından çizilen Gelibolu Halk Evi'ne ait detaylar (BCA, 490-1-0-0/ 1684-853-1)(Görsel 5).

başladıktan sonra yapmış olduğu tadillerden uzamıştır (Görsel 4).

Sonuç olarak Behçet Ünsal iki yıla yakın sürdürdüğü hak mücadelesinin sonunda 1948 yılından sonra haklı olduğunu ispatlamış, fakat proje ücretine dair kurumdan alamadığı hakkını mahkeme yoluyla alabileceğini hatırlatarak kurum yetkililerini durumun ciddiyeti ile ilgili ikaz etmiştir. Bunun üzerine avukatı Kemal Bilaloğlu aracılığıyla proje bedelini nakit olarak noter huzurunda alabilmiştir.

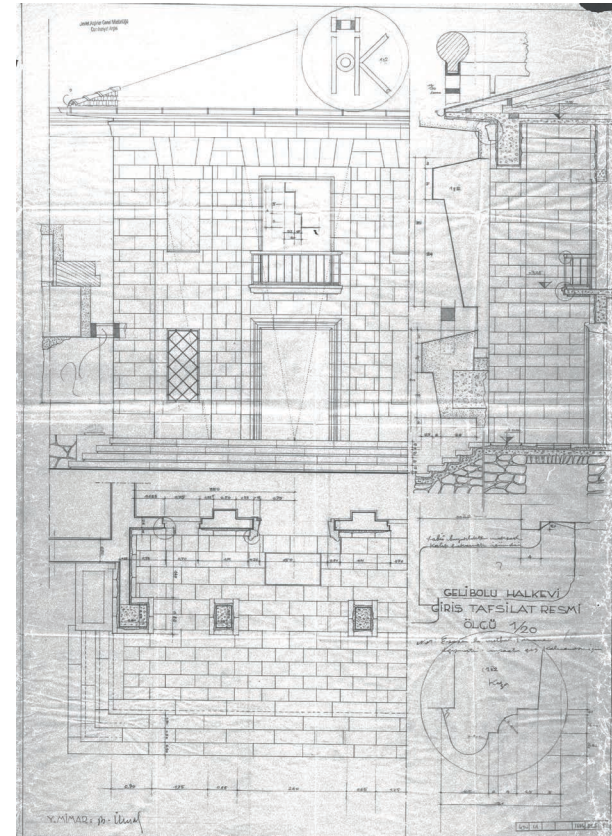
Bir önceki bölümde görüldüğü üzere bir kamu mimarlığı türü olan parti mimarlığında kamu mimarından müşavir mimar ve baş mimara doğru bir hiyerarşi mevcuttur. Bu hiyerarşik akış, mesleki kimliklerin yanında projelerle ilgili karar vermede kamu mimarlarının yetki alanını belirlemektedir. Her ne kadar Parti Ofisi'nin kurulmasıyla birlikte kurumda mimarın uzmanlık durumu geçerli bir noktaya varıp kabul görmeye başlasa da kamu yetkilisi mimarlar proje süreçlerinde söz sahibi olan taraftır. Geniş yetkiye sahip bu kişilerin her daim otoriter olabileceği ile ilgili genelleme yapılmasına mahal vermeden, bu vaka özelinde kamu mimarının yönetici kimliğine dayanan gücün aşılarda etik ihlaline sebep olunabildiği durumlar gözlenmektedir. Bu vakada bu durumun varlığı ilk olarak baş mimarın ve karşısındaki bağımsız iş yapan mimarın yazışmalarda kullandığı dil ve üsluptan açık bir şekilde anlaşılmaktadır. Bu süre zarfında Ünsal, Parti Mimarlık Bürosunun yöneticisi konumunda olan baş mimarından mesleği ve kişiliğine dair indirgeyici bir muamele görmüştür. Ünsal, haklı olduğu halde "büyükleri" olarak tabir ettiği bu mimarların "hürmetle ellerinden öperek bağlılıklarının devam ettiğini" söylerken kendisiyle aynı uzmanlığa sahip insanların kamu görevlisi olmalarını daha üst bir yerde konumlandırmaktadır. Bunların yanında dönemin kamu hizmeti anlayışıyla bürokratik gücün aşıldığını gösteren bir diğer eylem ise Behçet Ünsal'ın Gelibolu Halkevi'ne ait tadilat projesinin Seyfi Sonad'ın kendisi tarafından yapılmış olduğunun belirtilmesidir. Arşiv belgelerinden çıkan proje çizimlerinden de görüldüğü üzere; Behçet Ünsal tadilat projesinin sahibi olup, Baş

Mimar Seyfi Sonad ise, Halkevi binası kriterlerine göre projeyi tetkik ve tasdik eden kişi konumundadır. Öte yandan, mevcut hiyerarşinin en tepesindeki baş mimarın aleyhine soruşturma yapılabilmesi olumlu bir gelişme olmakla birlikte bürokratik bir düzende karşılaşılabilmiş bir örnek değildir. Arşiv belgelerinde Seyfi Sonad'ın sicil dosyasına bakıldığında ise, 1948 yılında Parti'yle ilişkisi kesilmiş görünmektedir (BCA, 490-1-O-O/ 1684-853-1). Dolayısıyla Ünsal'ın lehine görüşlerin yazılabilmesinin baş mimarın Parti'deki görevinden ayrıldıktan sonraya denk gelmesi tesadüf olmasa gerektir.

Sonuç olarak, Gelibolu Halkevi inşa sürecinde yaşanan anlaşmazlığa bugünün etik düzenlemeleri dâhilinde bakıldığında vakadaki ihlalleri kavramsal bir çerçeveye yerleştirmek mümkün olabilmektedir. Mimarlar Odasının son olarak 2009 itibarıyla düzenlediği TMMOB Mesleki Davranış Kuralları Yönetmeliği'ndeki etik kodlarına göre (TMMOB Mimarlar Odası, 2009), CHP Baş Mimarı Seyfi Sonad, Parti'ye bağımsız iş yapan meslektaş Behçet Ünsal'a karşı yükümlülüklerini yerine getirmeyerek etik ihlalinde bulunmuştur. Her ne kadar Behçet Ünsal kurum ve meslektaş tarafından sadece proje bedelini vermeyerek kendisine ekonomik bir zarar verdiklerini düşünüp hakkını aramak istese de ilgili yönetmeliğe göre daha fazla ihlale maruz kalmıştır. Baş Mimar Sonad, eser sahibi mimarın izni olmadan projesini kullanarak değişiklik ve ilavelerde bulunarak fikri mülkiyet

hakkını ihlal etmiş, ayrıca meslektaşının çalışmasını tahkir edici şekilde eleştirmiştir. Ünsal'ın tadilat projesini kendi başarısı olarak tarifleyerek kendini ön plana çıkarmıştır (TMMOB Mimarlar Odası, 2009, Madde 5-c, e ve g bendi). Ayrıca çalışma kapsamında Sonad ve Ünsal arasında yaşanan çekişme konu edilse de bugünün etik kodlarına göre ihlale uğramış diğer iki mimarın adını anmakta fayda vardır. Yönetmeliğin Madde 5-d bendine göre, hem Gelibolu Halkevi'nin ilk proje sahibi mimar Mazhar Altan'dan ve sonradan

yanan binanın tadilat projesine çalışan ve bununla ilgili anlaşma yapıldığı düşünülen Mimar Fahrettin Ergin'den mesleki hizmet sorumluluğunu üstlenmeden önce izin belgesi/ muvafakatname alınmamıştır.

Nihayetinde vakada tespit edilen ihlallerin çeşitliliği bir yana çalışmada vurgulanmak istenen asıl mesele; kamu mimarı ile bağımsız mimar ilişkisinde yaşanan etik ihlalinde mevcut bürokratik gücün kullanıldığı düzlem ve buna karşı özgün bir vaka olarak bağımsız bir mimarın hak arama mücadelesidir. Bu vakayı özgün kılan noktalar ise, mimarının bireysel olarak hak arama mücadelesine başvurabilmesi, sonucunun lehine olması ve bu durumun serbest mimarlık ortamı için yeni bir dönemin habercisi olarak nitelendirilebilmesidir.

Sonuç

Mimarlık tarihi yazımında Erken Cumhuriyet'in sonuna denk gelen dönemde ele alınan etik ihlali vakası, dönemin kendine içkin özellikleri göz önünde bulundurulduğunda şaşılacak bir durum değildir. Geç Osmanlı'dan devralınan bürokratik devlet geleneğinin devamında kendilerini bir ulus inşası paradigması içinde bulan meslek insanları için her şeyden önemlisi kamu hizmeti olmuştur. Meslek insanları, etkinliklerine bu çerçevede bir haklılık atfettiğinde bu amacı yerine getiren her çözümü etik açıdan savunulabilir sanabilmektedir. Öte yandan kamuda önemli konumlara getirilen memur mimarlarda bürokrat olma geleneğinden devralınan yetki genişlikleri güç aşımına uğradığında çeşitli etik ihlalleri doğabilmektedir. Ele alınan vakada, üzerinde durulması gereken konu; kuruma bağımsız hizmet veren bir mimarın böyle bir gücün içinde hak arama mücadelesini sonuna kadar sürdürülebilmesi ve en sonunda hakkını kazanabilmesidir. 1950 seçimlerine bir yıldan az bir süre kala yaşanan bu kazanım -her ne kadar aksi örnekleri süregidecek olsa da-, hem liberal bir yeni siyasi dönemin hem de bu doğrultuda mesleki hak ve sorumlulukların yasalarla korunabileceği ümidinin yeşerdiği bir dönemin ayak seslerini duyurur gibidir.

Çalışmanın sonunda ele alınan örneklemde; düzenlediği tadilat

projesi sonucunda bir kamu kurumu ile sözleşme yapmasına rağmen ücretini alamadığı için etik ihlaline uğrayan ve bunun için hak aramak isteyen bir mimar konu edilmiştir. Bu tür vakalara çözüm olabilen TMMOB yasası, mesleki sınır ve sorumlulukların korunması ile özellikle bağımsız çalışan serbest mimarların yaşadığı usulsüzlüklerde hak arama için bir dönüm noktası olmuştur. Öte yandan Gelibolu Halkevi inşa sürecinde yaşanan ihlallerin temelinde fikri mülkiyet hakkının yenmesi yatmaktadır. Bu hak, eser sahibine projesi ile ilgili maddi hakların yanında manevi haklar da vermektedir. Mimarların mimari eserlerindeki telif hak ve sorumluluklarını gözetin ve aynı zamanda TMMOB yasasını destekleyen ilgili kanun, Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu'dur. Her ne kadar kabul edildikleri tarih aralığı gereği konu kapsamı dışında bırakılsa da bu tür yasaların yaklaşmakta olduğunun dönemin mimarlık camiasında konuşulduğu ön kabulüyle, beklenen mesleki güvencelerin Behçet Ünsal gibi dönemin mimarlarına bir güven kazandırmış olabileceğini saptamak olasıdır. ■

DİPNOTLAR

1 1944 yılından 1953 yılına kadar Türk Yüksek Mimarlar Birliği'nin (Türk Mimarlar Cemiyeti'nin 1939 itibarıyla kullandığı isim) yayın organı olan Mimarlık dergisi, 10 yıllık bir aradan sonra 1963 yılından itibaren Mimarlar Odası tarafından yayımlanmaya devam etmiştir. Yapı Dergisi ise Birliğin İstanbul Şubesi tarafından yalnızca 1941- 1943 yılları arasında yayımlanmıştır (Şentek, 2018).

2 Arkitekt dergisi aracılığıyla devlet dairelerinde yapılan mimarlık üretimi, kamu binalarında uygulanan tip projeler, bağımsız Türk mimarlara iş sahası açılmasına dair eleştirel söylemler geliştirilmektedir (Galip, 1931b; Mimar Şevki, 1932; Macaroğlu, 1933; Anon, 1939; T. Y. Mimarlar Birliği Reisi, 1939; Sayar, 1943a; Sayar, 1943b)

3 Parti Genel Sekreterliğine ait halkevleriyle ilgili yazışmalarda tüm il ve ilçelerde ortak kuralların ve uygulamaların yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü kurum binaları ve işleyişleri ilgili her bir müdahale için Genel Sekreterlikten görüş ve izin alınmaktadır. Dolayısıyla ülke genelinde yapılan halkevi ve halkodası inşaatları için çeşitli örnekler üzerinden genellemeler yapmak mümkün olmaktadır. Örneklerde yaşanan vakaların hepsini bir yazıya sığdırmak mümkün olmadığından parti mimarlığıyla ilgili yapılan her saptamayı somutlaştırabilmek için bir ya da iki halkevi inşa sürecine yer verilebilmiştir. Fakat kurumun özellikleriyle ilgili yapılan genellemeler birçok halkevinin yapım sürecinde benzer biçimde görülebilmektedir. Detaylı olarak incelenen Halkevleri ve Halkodaları: İzmit Halkevi, Gebze Halkevi, Gölcük Halkevi, Karamürsel Halkevi, Hereke Halkevi, Karasu Halkodası, Ordu Halkevi, Hendek Halkevi, Sapanca Halkevi, Bayındır Halkevi, Bahçecik Halkodası, Akmeşe Halkodası, Darıca Halkodası, Derince Halkevi, Akyazı Halkevi, Tavşancıl Halkodası.

4 Örneğin, mimar Arif Hikmet Holtay tarafından 1938 yılında hizmet alımı yapılarak çizilen Ordu Halkevi projesine gelen eleştiriler Bayındırlık Bakanı imzası ve Bakanlık adıyla sunulmaktadır. Birkaç asker kökenli bürokratın incelemeleri ve önerilerinden sonra dönemin mimar olmayan mühendis kökenli Trabzon milletvekili Mithat Aydın, Holtay'ın tasarımının "kendisine mahsus özel bir güzelliği" olduğu ve planın "iyi" düşünüldüğünü belirtmiş ve projeyi onaylamıştır (BCA, 490-1-0-0/1772-1191-1).

5 Örneğin, Gebze Halkevi projesi için öncelikle Mimar Abidin'in Düzce Halkevi projesinin tip proje olarak uygulanması önerilmiştir. Parti'nin Kocaeli İl Yönetim Kurulu tarafından yollanan ihtiyaç programı dâhilinde CHP mimarı Selim Sayar tarafından projenin uygun olmadığı belirtilmiş ve kendisine yeni avan proje hazırlanmıştır (BCA, 490-01-1747-1097-1).

6 Örneğin, Parti mimarı Selim Sayar'a ait Gebze Halkevi inşasında kararsızlıklar yaşanmakta ve müşavir mimar Sabri Oran yerinde incelemeler yaparak son kararını bildirmektedir. Kararına göre; Çoban Mustafa Paşa camii ve külliyesinin komşu parselinde yapılması önerilen binanın yerini ulaşım ve kullanım yoğunluğu açısından uygun bulmamış ve bu seçimin camii binasına saygısızlık olacağını ifade etmiştir. Sabri Oran alternatifler arasında konumu ve arsa yapısı itibarıyla belediye yanındaki arsayı tercih etmiştir (BCA, 490-01-1747-1097-1). Diğer bir örnek olarak Bayındır Halkevi projesinin tip proje olarak Sapanca Halkevi için kullanılmasına karar verilmesinin ardından Genel Sekreterlikten Sapanca'ya giden projede temel planı eksik olduğu için bina temeli yanlış açılmıştır. CHP Başmimarı Seyfi Sonad istenilen revizele birlikte doğru planlar gelene kadar inşaatın durdurulmasına karar vermiştir (BCA, 490-01-1748-1098-1).

7 Örneğin, Mimar Seyfi Arkan'a ait İzmit Halkevi projesinin yapım sürecinde CHP müşavir mimarı Sabri Oran tarafından binanın teknik detay eksikleriyle ilgili birçok rapor sunulmuş, eleştiriler ve öneriler getirilmiş ve projesinde birçok değişiklik istenmiştir. İnşaatın devam edebilmesi için çözüm sunması beklenen Seyfi Arkan'ın binanın şantiyesine gitmesi talep edilmektedir (BCA, 490.01.1749.1101.1).

8 Örneğin, CHP Kocaeli İdare Heyeti Hendek'te Halkevi, Geyve, Gölcük, Karasu ilçelerinde ve Sapanca bucağında Halkodası açılmasını Genel Sekreterliğe ilettiğinde (BCA, 490-1-0-0/958-709-1), Gölcük İlçe İdare Heyeti, Gölcük'te Halkodası açılacak olmasını kabul etmemiş, ilçenin bir halkevine layık olduğunu savunmuştur (BCA, 490-01-1747-1095-1). Birçok aksilik ve uğraşlardan sonra nihayet 1944 yılında Gölcük Halkodası binasının Halkevine çevrilmesi Genel Sekreterlik tarafından uygun görülmüştür (BCA, 490-1-0-0/958-709-1).

9 Örneğin, Ordu Halkevi inşaatında binaya yer tahsis eden Belediye Başkanlığı yapıyı "gümrük depolarına" benzeterek mimarı olan Arif Hikmet Holtay'ın yaptığı işi eleştirmiş ve projelerin daha üstün bir otoriteye kontrol ve revize ettirilmesini talep etmiştir (BCA, 490-1-0-0/1772-1191-1).

10 Ordu Belediyesi binanın biçimine getirdiği eleştiriler sonunda Parti Ofisi'nden projenin yetkin bir kuruma revize ettirilmesini talep etmektedir. CHP Başmimarı Seyfi Sonad buna karşılık olarak yapılan eleştirilerde işlevsel ve estetik esasların yer almadığını vurgulayarak belediyenin mesleki uzmanlığını sorgulamaktadır. Cevap olarak ise kurulan Ofis'ten daha üst bir otorite aranmanın hatalı olacağını ifade etmesi, Ofis'in mesleki ve kurumsal açıdan yetki ve yeterliliğini kanıtlar niteliktedir. Arif Hikmet Holtay'ın Paul Bonatz'dan aldığı projeyi Ofis'in tetkikleriyle detaylı bir uygulama projesine dönüştürdüğünü söyleyerek hem projenin tasarımcı mimarını hem de Ofis mimarlarını savunmuştur. Projeyi tetkik ve yerinde kontrol eden yüksek mimar Abdülkadir Asna'nın ismini de açık ederek gösterdiği kişisel çabanın hakkını vermiştir (BCA, 490-1-0-0/1772-1191-1).

11 Örneğin, Sapanca Halkevi için CHP mimarı Selim Sayar'ın avan proje çizmesine rağmen projeleri almak için Ankara'ya giden bacak müdürüne Ofis'in diğer mimarları alana daha uygun geldiğini söyleyerek Bayındır Halkevi'nin planlarını vermiştir. Yerinde

inceleme yapmak için görevlendirilen bir diğer CHP mimarı Cavit Tamkan ise projeyi Sapanca için çok büyük ve masraflı bulmuş, pek çok revize istemiştir. Diğer taraftan yapılmasına karar verilen projeler merkezden yerine eksik ve hatalı gönderilmiştir. CHP Başmimarı Seyfi Sonad istenilen revizelerle birlikte doğru planlar gelene kadar inşaatın durdurulmasına karar vermiştir (BCA, 490-01-1748-1098-1).

12 Örneğin, Seyfi Arkan'ın İzmit Halkevi için tasarladığı soyut geometrik tasarımlı tip kule, Cumhuriyet'in 10.yıl dönümü vesilesiyle milli bayramlar için dikilen geçici anıt yapılar için tasarlanan kulelerin bir çeşididir ("Onuncu Yıl Tak ve Sütunları", 1933). Ek olarak Bozdoğan (2002) Sovyetler Birliğinde yapılan konstruktivist yapılar ile Avrupa'da yapılan benzer kulelerin Türk mimarları için ilham kaynağı olduğunu söyler. Parti'nin müşavir mimarı Sabri Oran ise, İzmit Halkevi'nin bu kulesini uygulama sıkıntısı yarattığından "çirkin" ve "gereksiz" bulunduğunu mimarına iletir ve kendisinden şantiye yerine gelerek kule detaylarını yeniden çizdirmesini talep eder, fakat eleştirilere karşı Arkan'ın bir cevap yazısına veya herhangi bir müdahalesine rastlanmaz (BCA, 490.01.1749.1101.1). Diğer bir örnek olarak Arif Hikmet Hoftay'ın Ordu Halkevi projesi sürecinde iki taraf arasında yapılan karşılıklı yazışmalar aracılığıyla Hoftay'ın projesini savunma biçimi görülmektedir. Sinema salonunun yuvarlak pencerelerini "lüzumsuz" bularak perde ihtiyacı gerektirdiğini düşünen kamu personellerine Hoftay, salonun havasının temiz ve serin olması için yuvarlak pencerelerin ventilasyon deliğinden daha etkili olacağını söylemiş, doğrudan teknik ve fonksiyonel sebepler öne sürmüştür. Akademiklerin önde gelen hocalarından olmasına rağmen eğitimci kimliğini kullanarak tercih ettiği mimari stili kavramsal olarak tartışmayı ya da dönemin kamu yapılarında çokça benimsenen bu mimari donatının cephe- biçim uyumu üzerine yapılan eleştirilere karşı çıkmayı seçmemiştir. Değiştirilmesi istenen binanın bir diğer cephesinde "küçük" pencere kullanmama sebebine ise artık "demode" olduğunu söylemekle yetinmiş, takdiri yine kuruma bırakmıştır. Tüm eleştirilere cevap verdikten sonra Parti'nin istediği değişiklikleri birçok kez Ordu'ya giderek yerinde incelemeler yaparak revize etmiştir (BCA, 490-1-0-0/1772-1191-1).

13 Gelibolu Halkevi ile ilgili tüm bilgiler BCA, 490-1-0-0/1684-853-1 no'lu arşiv dosyasından elde edilmiştir.

14 CHP Baş Mimarı Seyfi Sonad'ın sicil dosyası için bkz.: BCA, 490-1-0-0/394-1669-2.

KAYNAKLAR

- Alpagut, L. (2010). Erken Cumhuriyet döneminde kızların eğitimi için Ankara'da iki önemli yapı: İsmet Paşa Kız Enstitüsü ve Kız Lisesi. *Mimarlık Dergisi*, 351. Erişim tarihi 3 Eylül 2024, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=365&RecID=2289>.
- Arif, B. (1935). Roma 13. Mimarlar Kongresi münasebetiyle İtalya'da gördüklerimiz. *Arkitekt*, 58, 305-308.
- Aşkan, R. ve Çeçen, C. (1944). CHP Halkevi Jimnastik Salonu ve Gazinosu Avan Projesi (İzmir). *Arkitekt*, 151-152, 161-162.
- Aureli, P. V. (2008). *The project of autonomy; Politics and architecture within and against capitalism*. New York: Princeton Architectural Press.
- Batuman, B. (2006). *Spaces of counter-hegemony: Turkish architects and planners as political agents in the 1970s*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Binghamton University State University of New York.
- Batur, A. (2005). *A concise history: Architecture in Turkey during the 20th century*. İstanbul: Mimarlar Odası Yayınları.
- Benevolo, L. (1977). *History of architecture, Volume 1-2: The tradition of modern architecture*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Boratav, K. (1983). Türkiye'de Devletçilik. M. Belge (Yay. Haz.) *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi*, c. 2 içinde (ss.412-418). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Boratav, K. (2008). İktisat Tarihi (1908-1980). M. Tunçay, C. Koçak, H. Özdemir, K. Boratav, S. Hilav, M. Katoğlu, A. Ödekan (Ed.). *Türkiye tarihi 4: Çağdaş*

- Türkiye 1908- 1980* içinde (ss.297-379). İstanbul: Cem Yayınları.
- Bozdoğan, S. (2002). *Modernizm ve ulusun inşası: Erken Cumhuriyet Türkiye'sinde mimari kültür*. İstanbul: Metis Yayınları.
- Deamer, P. (2014). *Architecture and capitalism: 1845 to the present*. Londra, New York: Routledge.
- Duru, M. C. (1940). Halkevleri postası: Halkevleri ve Halkodaları çalışmaları. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 91 (Cilt 16), 72-84.
- Duru, M. C. (1941a). Halkevleri postası: Halkevleri ve Halkodaları çalışmaları. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 95 (Cilt 16), 465-466.
- Duru, M. C. (1941b). Halkevleri postası: Halkevleri ve Halkodaları çalışmaları. *Ülkü Halkevleri ve Halkodaları Dergisi*, 96 (Cilt 16), 549-557.
- Durukan, A. (2006). *Cumhuriyetin çağdaşlaşma düşüncesinin yaşama ve mekana yansımaları: Halkevi binaları örneği*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi.
- EPERBİS (Emekli Akademik Personel Bilgi Sistemi) (t.y.). *Behçet Ünsal* Dipl. No. 438. Erişim tarihi 3 Aralık 2024, <http://www.eperbis.yildiz.edu.tr/biyografi.php?id=262>
- Erim, A. (1998). Mimarlar Odasında uluslararası ilişkiler: Bir durum değerlendirmesi. *Mimarlık*, 281, 37-39.
- Erol, Ö. S. (2019). *Tek partili dönemin politikalarında köy-kent ayrımı: Uygulamalarıyla Kocaeli'de mekânın örgütlenmesi*. [Yayınlanmamış doktora tezi]. Kocaeli Üniversitesi.
- Galip, Ö. F. (1931a). Mimarlar Kongresi. *Mimar*, 2, 67-68.
- Galip, F. (1931b). Proje Müsabakaları. *Mimar*, 6, 206-208.
- Gurallar Yeşilkaya, N. (1997). *İdeoloji mimarlık ilişkisi ve Türkiye'de halkevi binaları: 1932-1946*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Güvenç, K. (2006). *Yasaların İçinden TMMOB'in Öyküsü*. Ankara: Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği.
- Haberler (1943). *Arkitekt*, 139-140, 187-189.
- İmamoğlu, B. (2010). *Architectural production in state offices: An inquiry into the professionalization of architecture in early republican Turkey*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. TU Delft, Institute of History of Art, Architecture and Urbanism.
- İmamoğlu, B. (2016). Söylemin üretimi ile üretim söylemi arasında kamunun mimarlığı: Arkitekt ve Bayındırlık İşleri Dergisi. *İdealkent*, 18(7), 268-285.
- İmamoğlu, B. (2018). Architectural professionalization in Turkey, professionalism and its posts. H. Sadri (Ed.). *Neo-liberalism and the architecture of the post professional era* içinde (ss.31-49). Springer.
- İmamoğlu, B. (2022). Between bureaucratic tradition and professional discourse: Turkey and the case of SİSAG, 1969-77. *Architectural History*, 65, 61-80.
- Keyder, Ç. (2015). *Türkiye'de devlet ve sınıflar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Koçak, C. (2010). *İktidar ve demokratlar: Türkiye'de iki partili siyasi sistemin kuruluş yılları (1945- 1950)*. Cilt 1. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kuruç, B. (1998). Cumhuriyet döneminde iktisat politikaları üzerine gözlemler. *Bilanço 1923-1998: Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 yılına toplu bakış Uluslararası Kongresi* içinde (ss.21-33). İstanbul: Tarih Vakfı.
- Larson, M. S. (1977). *The rise of professionalism: A sociological analysis*. Los Angeles: University of California Press.
- Lihotzky G.S. (1939). *Yeni köy okulları bina tipleri üzerinde bir deneme*. İstanbul: Maarif Vekilliği.
- Macaroğlu, S. (1933). Bugünkü Türk mimarı ve vazifeleri. *Mimar*, 28, 97-98.
- Macdonald, K. M. (1995). *The sociology of the professions*. London: Sage.
- Marcuse, P. (1976). Professional ethics and beyond: Values in planning. *Journal of the American Institute of Planners*, 42(3), 264-274.
- Bimar Şevki. (1932). V... *Mimar*, 19-20, 208-209.
- Nalbantoğlu, G. B. (1989). *The professionalization of the Ottoman-Turkish architect*. [Yayınlanmamış Doktora

- Tezi]. University of Berkeley.
- Odadan. (1983). *Mimarlık*, 197, 38-40.
- Onuncu yıl tak ve sütunları. (1933) *Mimar*, 35, 351-353.
- Oran, S. (1940). Küçük halkevleri tip projeleri. *Arkitekt*, 115-116, 159-163.
- Roma XIIIüncü Arsulusal Mimarlar Kongresinde görülecek mevzular. (1935). *Arkitekt*, 55-56, 238.
- Sadri, H. (2010). *Mimarlık ve insan hakları*. [Yayınlanmamış Doktora Tezi]. Gazi Üniversitesi.
- Sayar, Z. (1943a). Bir yapı ve imar politikamız var mıdır? *Arkitekt*, 137-138, 97-98.
- Sayar, Z. (1943b). Biz ne yapıyoruz? *Arkitekt*, 141-142, 193-194.
- Spector, T. (2005). Codes of ethics and coercion, N. Ray (Ed.). *Architecture and its ethical dilemmas* içinde (ss.101-112). Routledge.
- Şentek, A. (2018). Mimarlık'ın öncülü bir dergi: Mimarlık 1944-1953. *Mimarlık*, 400, 55-58. Erişim tarihi 3 Eylül 2024, <http://www.mimarlikdergisi.com/index.cfm?sayfa=mimarlik&DergiSayi=414&RecID=4408>
- Tanyeli, U. (1996). Türk mimarının etik sorumluluğu: Bir tarihsel değerlendirme denemesi. *Türkiye Mimarlığı Sempozyumu II: Kimlik, meşruiyet, etik, 7-9 Ekim 1993, Ankara* içinde (ss.108-112). Ankara: Mimarlar Odası Yayınları.
- Tanyeli, U. (2007). *Mimarlığın aktörleri. Türkiye 1900-2000*. İstanbul: Garanti Galerî Yayınları.
- Tafari, M. (1988). *Architecture and utopia; Design and capitalist development*. Cambridge: The MIT Press.
- TMMOB. (t.y.). *TMMOB Hakkında*. <https://www.tmmob.org.tr/sayfa/tmmob-hakkinda>
- TMMOB Mimarlar Odası. (2009). *Mesleki Davranış Kuralları Yönetmeliği*. <https://www.komimod.org/mimarlar-odasi-mevzuati>
- Toprak, Z. (1988). Türkiye tarımı ve yapısal gelişmeler (1900-1950). S. Pamuk ve Z. Toprak (Der.) *Türkiye'de tarımsal yapılar (1923- 2000)* içinde (ss.19-37). Ankara: Yurt Yayınları.
- T. Y. Mimarlar Birliği Reisi. (1939). Nafia Vekâleti yüksek makamına. *Arkitekt*, 103-104, 191.
- Weisman, L. K. (1992). *Discrimination by design: A feminist critique of the man-made environment*. University of Illinois.

- Arşiv Belgeleri
- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı
- Cumhuriyet Arşivi (BCA), 490-1-0-0/958-709-1. BCA, 490-1-0-0/1750-1108-1. BCA, 490-01-1747-1094-1-1. BCA, 490-01-1750-1106-1. BCA, 490-01-1748-1100-1. BCA, 490-01-1748-1099-1. BCA, 490-1-0-0/958-709-1. BCA, 490-01-1747-1095-1. BCA, 490-01-1748-1098-1. BCA, 030-10-00-00-120-856-28. BCA, 490-01-1747-1097-1. BCA, 490-1-0-0/958-709-1. BCA, 490.01.1749.1101.1. BCA, 490.01.1747.1096.1. BCA, 30-10-0-0-144-36-13. BCA, 490-1-0-0/1684-853-1.